

МОВОЗНАВСТВО

А. А. Петрушко*

АНГЛІЙСЬКА БІБЛІЯ ЯК ЛЕКСИКОГРАФІЧНЕ ДЖЕРЕЛО ПРИТЧ, ПРИСЛІВ'ІВ, ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ВИРАЗІВ

Винятковий авторитет Біблії по праву займає чільне місце серед літературних творів, оскільки це книга, яку найбільше читають, вивчають, цитують та перекладають. Уведення Біблії до списку лексикографічних джерел має не тільки наукове, лінгвістичне й виховне значення. “Я переконаний, — писав Вольфганг Гете, що чим більше буду розуміти Біблію, тим прекраснішою вона буде видаватися”¹. Використання тексту Біблії англійською мовою як бібліографічного джерела дозволяє удосконалювати знання іноземної мови, аналізувати, порівнювати явища двох мов, а також відстежувати походження деяких фразеологічних виразів, прислів'їв, притч (алегорій).

У мові Біблії, зокрема Нового Заповіту, зустрічається багато різних літературних засобів (метафор, метонімії, синонімії, уособлень, порівнянь). Враховуючи сотеріологічну функцію Святого Письма, серед цих літературних засобів особливо виділимо алегорії (притчі). Притча — це щось на зразок “широкої метафори”, порівняння, яке ілюструє духовну подію щоденним прикладом, а також підтверджують якусь істину². Притчі зустрічаємо переважно в мові Христа (визнають до 30 притч). Цей літературний засіб використовується Ісусом Христом для викладення науки Божої. Євангеліст Матвій зазначив: “*All these things Jesus spoke to the multitudes in parables, and He did not speak to them without a parable*” [Matthew 13:34-35]³.

Ісус дуже тактовно пояснював різницю між царством, яке очікували від Месії, та Царством Божим. І тому, ілюструючи фази існування Царства Небесного, Христос говорив притчами.

Притчі являють собою окремий жанр, що виходить за рамки звичайного тексту і є специфічним природним компонентом⁴. За біблійним словником, притча (євр. “*машаль*”) — це розповідь, взята з реального життя, яка утримує в собі поняття моральних цінностей.

У сучасному англо-американському літературознавстві притча трактується як “різновид алегорії”⁵. Під поняттям “алегорія” слід розуміти іносказання, втілення в конкретному образі абстрактного поняття. Притчі поділяються на релігійні та повчальні. Релігійні притчі обов'язково містять проповіді, персонажі в них анонімні⁶. Релігійні притчі своїм глибинним підтекстом впливають на свідомість, дії людей. Людина підсвідомо замислюється над своєю поведінкою в тій чи іншій ситуації. Йде процес подвійного

© Петрушко А. А., 2008

* старший викладач кафедри мовознавства Хмельницького університету управління та права

¹ Синило Г. В. Древние литературы Ближнего Востока и мир Танаха (Ветхого Завета). — Мн.: Экономпресс, 1998. — С. 390.

² Геллей Генрі Г. Український біблійний довідник. — Торонто, 1985. — С. 439.

³ Тут і далі тексти використовуються за виданням: New American Standard Bible (New Testament), 1990, printed in the USA.

⁴ Аверинцев С. С. Притча // Литературный энциклопедический словарь. — М., 1987. — С. 305.

⁵ Edelson M. Allegory in English fiction of the twenties century // Acta Universitatis Lodsiensis. Folia Literature 15. — Lods, 1985. — P. 159; Baldick Chris. The Concise Oxford Dictionary of literary Terms. Oxford New York Oxford University Press. C. 1991. — P. 159.

⁶ Герхардт М. Искусство повествования. — М., 1984. — С. 313-314.

переосмислення почутого. Спочатку сам текст притчі, потім — відтворення глибинного змісту контексту з аналізом власних вчинків. Кожна людина завдяки притчам оцінює свій вчинок позитивно чи негативно. Звернімося до Євангелії від Луки [18:10-12]:

“Two men went up into the temple to pray, one a Pharisee, and the other a tax-gatherer. And Pharisee stood and was praying thus to himself, “God, I thank Thee that I am not like other people: swindlers, unjust, adulterers, or even like tax-gatherer.

“I fast twice a week; I pay tithes of all that I get» [Luke 18:10-12].

Ми погоджуємося з думкою Н. Л. Мухелишвілі та Ю. А. Шрейдера, що притча вимагає відмови від її інтерпретації в звичних для неї культурних опозиціях⁷. Зміст притчі кожен розуміє з огляду на свій культурний, духовний рівень, свою освіту. Сприйняття його залежить від “змін стану свідомості адресата”.

Зміст притчі, на відміну від байки, усвідомлюємо не в кінці, а протягом оповіді. Розглянемо декілька повчальних притч:

“A blind man cannot guide a blind man, can he? Will they not both fall into a pit” [Luke 6:39].

Ця притча лаконічна. Питальна форма в кінці речення залишає відповідь за читачем. У цій притчі превалує підтекст над текстом. Не зважаючи на те, що в притчі два речення, але якщо глибоко вдуматися в зміст, то можна підвести його під велику кількість життєвих ситуацій.

Ісус надає перевагу таким оповідям, які мають найбільший вплив на емоції слухачів (читаачів).

“What do you think? If any man has a hundred sheep, and one of them has gone astray, does he not leave the ninety-nine on the mountains and go and search for the one that is straying”.

“And if it turns out that he finds it, truly I say to you, he rejoices over it more than over the ninety-nine which have not gone astray” [Matthew 18:12-13].

Мудрість та правдивість — найбільш характерна риса притч.

“And why do you look at the speck that is in your brother’s eye, but do not notice the log that is in your own eye”.

“Or how can you say to your brother, “Brother, Let me take out the speck that is in your eye, “when you yourself do not see the log that is in your own eye? You hypocrite, first take the log out of your own eye, and then you will see clearly to take out the speck that is in your brother’s eye” [Luke 6:41-42].

Проаналізувавши притчі Біблії, приходимо до висновку, що їх безпосереднім призначенням як літературного художнього засобу є вираження певних понять (переважно абстрактного характеру).

Багато притч завдяки їх мудрості, популярності, а також змістовним порадам, стали прислів’ями, наприклад:

“Do not give what is holy to dogs, and do not throw your pearls before swine, lest they trample them under their feet, and turn and tear you to pieces” [Matthew 5:5] (Не розсипайте перлин перед свинями)⁷.

Не варто дарувати гарну або коштовну річ тому, хто не в змозі оцінити її. Це прислів’я часто використовується тими, хто вважає себе вище за інших, більш здібним або розумним.

“Do not put new wine into old bottles” [Matthew 9:17] (Не наливайте нове вино в старі міхи).

На перший погляд, повторне використання посуду для нового вина створює певну економію, але насправді це не так. Тодішній посуд — міхи, створювалися зі шкір тварин. Якщо наповнити такі міхи молодим вином, то вони не витримували тиску газів і вибухали. Значення цього прислів’я в тому, що не можливо поєднувати несумісні речі:

“The attendants of the bridegroom cannot mourn as long as the bridegroom is with them, can they? But the days will come when the bridegroom is taken away from them, and then they will fast.

But no one puts a patch of unshrunk cloth on an old garment; for the patch pulls away from the garment, and a worse tear results.

⁷ Мухелишвілі Н. Л., Шрейдер Ю. А. Притча как средство инициации живого знания //Философские науки. — 1989. — № 9. — С. 101.

Nor do men put new wine into old wineskins; otherwise the wineskins burst, and the wine pours out, and the wineskins are ruined; but they put new wine into fresh wineskins, and both are preserved" [Matthew 9:15-17].

"Keep watching and praying, that you may not enter into temptation;

The spirit is willing but the flesh is weak" [Matthew 26:41] (Дух бадьорий, але немічне тіло).

Яким би сильним не було наше бажання здійснити щось, фізичний стан може цьому протидіяти.

"For the laborer is worthy of his hire" [Luke 10:7] (Бо робітник вартий своєї зарплати).

Усякий робітник бажає, щоб йому за його працю платили або грішми або хоча б вдячністю. В контексті Біблії робітник — це той, хто слугує Богові.

Отже, як переконує аналіз притч і прислів'їв, їх безпосереднє вираження літературно-художніми засобами допомагає передати абстрактні поняття через звичайні повсякденні знання.

Мова Біблії збагатила англійську літературну мову не лише притчами та прислів'ями, але й засобами фразеологічних виразів та поетичної символіки. В основі більшості фразеологічних виразів є біблійні оповіді.

Сюжети, цитати, крилаті вирази біблійного походження називають "біблеїзмами" Є. М. Верещагін дає визначення біблеїзмам це "окремі слова ..., сталі вирази, цілі вирази, які походять з Біблії", або перебували під семантичним впливом біблійних текстів, у тому числі, які не асоціюються з нею в сучасній мовній свідомості⁸. А. А. Азаров розглядає біблеїзм як "слово, або мовний зворот, запозичений з Біблії"⁹. Нам імпонує класифікація Н. В. Климовича щодо поділу біблеїзмів на дві групи: 1) біблеїзми — фразеологічні одиниці та біблеїзми-слова; 2) слова релігійного походження або релігійна лексика, яка використовується в літературі¹⁰.

Перша група достатньо досліджена в лінгвістиці. Біблеїзми використовуються в мові без змін, вони є такими, як у Святому Писанні. Друга група — біблійний прототип — це слова, які поступово перетворилися на сучасні фразеологічні звороти зі змінами. Наприклад: біблійний вираз *to live on the fat of the land* — жити в розкоші походить від біблійного *to eat of the fat of the land; to kill the fatted calf* — вбити відгодоване теля — означає пригостити найкращим, що є в будинку.

Джерелом фразеологічного звороту *doubting Thomas* стала притча про біблійного апостола Фому, який, почувши звістку про воскресіння Ісуса, не повірив і отримав своє прізвисько. У сучасному трактуванні воно означає недовірливу людину, яка скептично сприймає дійсність.

Вираз *to stand Moses* виник на основі оповіді про народження пророка Мойсея. Рятуючи немовля від переслідування єгиптян, які виконували наказ фараона про знищення єврейських немовлят чоловічої статі, мати переховувала немовлятку протягом трьох місяців. А потім сплела кошик і залишила немовля на березі річки. Мойсея знайшла донька фараона в очереті і виховала його як єгипетського принца. У сучасній мові цей вживається стосовно людини, яка всиновила позашлюбну дитину і виховала її як свою власну.

Зворот (*as poor as Lazarus* — "дуже бідний" — виник на основі притчі з Євангелії про жебрака Лазаря, який слабнув від голоду, був хворим на проказу, лежав коло воріт багатой людини і благав про крихти зі столу багача, але йому було відмовлено. Після смерті, згідно з біблійними законами, Лазар опинився в раю, а багач — у пеклі.

Вираз *Joseph and Potiphar's wife* про "цнотливого юнака та підступну спокусницю" базується на оповіді про те, як під час перебування в Єгипті Йосип став управителем у будинку Потифара, дружина якого намагалась спокусити гарного юнака. Йосип заперечував домагання, за що й був обмовлений цією жінкою та кинутий за ґрати розлученим Потифаром. Ім'я Йосипа набуло загального значення і вживається для характеристики цнотливої людини.

⁸ Верещагін Е. М. Библийская стихия русского языка // Сборник научных статей. — 1993. — № 1. — С. 90-98.

⁹ Азаров А. А. Русско-английский словарь религиозной лексики. — М.: РУССО, 2002.

¹⁰ Климович Н. В. К вопросу об определении библиизма в лингвистике // Вестник Красноярского государственного университета: Гуманитарные науки (Языкознание). — 2006. — № 3/2. — С. 202.

Зворот *to serve God and Mammon* “служувати Богові і мамоні; лицемірити”, походить з тексту Євангелії: “No man can serve two masters;... *You cannot serve God and Mammon*” [Matthew 6:24]. Слово мамон з арамейської мови означає “багатство”, у Новому Заповіті було сприйняте як персоніфіковане зло.

До фразеологічних виразів можна віднести такі: *Sodom and Gomorrah* — розпутне, гріховне місце; [Genesis 18:19] *a voice of crying in the wilderness* — голос того, хто кличе в пустелі; [John 1:23] *a Judas kiss* — поцілунок Іуди; [Matthew 46:28-50] *a good Samaritan* — добрий самарянин; [Luke 10:37].

Can the leopard change his spots? — чи може людина змінити свою природу? [Jeremiah 13:23].

Solomo's wisdom — мудрість Соломона [Chronicles 9:3-4].

Sow the wind and reap the whirlwind — посієш вітер, пожнеш бурю, постраждаєш від власної необачності [Hosea 8:7] *The apple of one's eye* — зіниця ока [Psalms 16:8] *Daily bread* — насущний хліб [Matthew 6:11].

The breath of life — життєва необхідність, сенс життя [Genesis 2,7] *Appeal to Caesar* — звернутися до вищої влади [Acts 25:11].

Render into Caesar the things that are Caesars — кесарево кесареві, а Богові Боже, кожному своє [Matthew 27:21, Luke 20:25] *Kill the fatted calf* — зустріти радісно [Luke 15:30].

Worship the golden calf — поклонятися золотому теляті, владі грошей, багатству [Exodus 32].

// *is easier for a camel to go through the eye of a needle than for a rich man to enter the kingdom of Heaven* — верблюдові легше пройти через вушко голки, ніж багатому в Боже Царство ввійти [Matthew 19:24, Luke 18:25] *A cloud of witnesses* — багато свідків [Hebrews 12:1] *Come to pass* — трапитися [Matthew 11:1, 24:6, Mark 11:23, 13:29] *A Crown of thorns* — терновий вінок, мучеництво [Matthew 27:29] *The curse of Cain* — прокляття Каїна, каїнова печатка [Genesis 4, 11-12] *From Dan to Beersheba* — від Дана до Вірсавії, тобто від одного кінця країни до іншого [Judges 20:1].

The apple of Sodom — гарний, але гнилий плід; обманний успіх;

The beam (the mote) in one's eye — колода у власному оці;

The blind leading the blind — сліпий веде сліпого;

By the sweat of one's brow — у поті чола;

A crown of glory — вінець слави;

Daily bread — насущний хліб;

A drop in the bucket — крапля в відрі, крапля в морі;

A fly in the ointment — (дослівно муха в мазі) — ложка дьогтю в бочці з медом;

Loaves and fishes — земні багатства (хліб, риба), якими Ісус нагодував сотні людей, що зібралися, щоб послухати його;

The promised land — обітована земля;

To bear one's cross — нести свій хрест;

To condemn oneself out of one's mouth — самому засудити себе;

To escape by the skin of one's teeth — спастися, уникнути небезпеки;

To laugh to scorn — зневажливо насміхатися;

To sit under one's vine and fig-tree — сидіти під лозою та пальмою (спокійно і безпечно перебувати вдома);

A prodigal son — блудний син;

A dead letter — мертва літера, яка втратила своє значення; закон, який втратив свою силу¹¹.

Притчі, прислів'я, біблійні фразеологічні вирази, які увійшли в англійську мову з Біблії, наділені надзвичайною яскравістю, експресивністю, лаконічністю та переконливістю, що й пояснює поширене вживання та цитування не тільки в англійській мові, й у всіх мовах світу.

¹¹ Dictionary of the Bible. — Oxford.: Oxford University press, 2004.